

2010, č. 2, s. 71-95.

SCHEFFEL, David Z.: Svinia v čiernobieliom. Slovenskí Rómovia a ich susedia.

Vyd. 1. V Prešově: Centrum antropologických výzkumov, 2009. 305 s.

Sbírka Muzea romské kultury, fond písemného materiálu. MRK 391/10.

Kopie nevydaného rukopisu Rudolfa Daniela s názvem Housle a kůň.

STEWART, Michael. *Čas Cikánů*. Brno: Barrister&Principal, 2005. 275 s.

ŠESTÁKOVÁ, Markéta. Žába. Dostupné z WWW:

<<http://kher.cz/clanek.php?id=730>>. [cit. 2013-09-16].

1 Není-li uvedeno jinak, pochází romské výrazy z východoslovenského dialektu romštiny.

2 Viz DUBOVÁ, Zuzana. *Tradiční romské léčitelství*. Diplomová práce. Praha 2003, s. 19.

3 Viz FICOWSKI, Jerzy. *Cyganie w Polsce. Dziejje i obyczaje*. Varšava 1989, s. 98.

4 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 97.

5 Viz SCHEFFEL, David Z.: *Svinia v čiernobieliom. Slovenskí Rómovia a ich susedia*. Prešov 2009, s. 74.

6 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 97.

7 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 98.

8 Viz sbírka Muzea romské kultury, fond písemného materiálu, př. č. MRK 391/10. Kopie nevydaného rukopisu R. Daniela s názvem Housle a kůň, s. 95–98. Rukopis není datován, ale lze předpokládat, že vznikl v 50. letech 20. století, viz PAVELČÍKOVÁ, Nina. Několik poznámek k proměnám identity spojeným s příběhem českých a slovenských Romů ve 20. století. *Romano džaniben*, 2010, č. 2, s. 79.

9 Viz DUBOVÁ, Zuzana. c. d., s. 19; viz HEJTMÁNEK, Vladimír, *Náboženské představy, pověry a zvyky Romů*. Písemná práce. Praha 1976, s. 42.

10 Tamtéž, s. 20; viz též LACKOVÁ, Elena. c. d., s. 50.

11 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 97.

12 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 95.

13 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 96.

14 Viz DUBOVÁ, Zuzana. c. d., s. 19.

15 Lidská postava zakletá nebo převržená do husy se také někdy objevuje v romských pohádkách, které nejsou určeny dětskému, ale dospělému posluchači; viz např. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romské pohádky*. Praha 1999. s. 84-97. Husa zde plní funkci rádce nebo pomocníka.

16 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 98.

17 Nejedná se o přísloví ve stejném slova smyslu, jako např. v českém prostředí. Romové sami termín přísloví nahrazují souslovím *godavere lava* (čes. moudrá slova).

18 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 100.

19 BARTOVÁ PAVELKOVÁ, Tatána. Kůň jako způsob obživy u Romů. In: Čihal, Petr, ed. *Zoomorfni tematika v lidové tradici*. Uherské Hradiště 2013, s. 114.

20 STEWART, Michael. *Čas Cikánů*. Brno 2005, s. 133.

21 Viz DAVIDOVÁ, Eva. *Cesty Romů. Romano drom. 1945-1990*. Olomouc 1995, s. 128. Viz též ŠESTÁKOVÁ, Markéta. Žába. Dostupné z WWW: <<http://kher.cz/clanek.php?id=730>>. [cit. 2013-09-16].

22 LACKOVÁ, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha 1997, s. 50.

23 DAVIDOVÁ, Eva. c. d., s. 128.

24 ELIÁŠOVÁ, Irena. *Naše osada. Smutné, veselé i tajemné příběhy Romů*. Liberec 2008, s. 81-90.

25 Viz HORVÁTHOVÁ-ČAJÁNKOVÁ, Emília, c. d., s. 330.

26 Viz HORVÁTHOVÁ-ČAJÁNKOVÁ, Emília, c. d., s. 331.

27 Ma bisteren - *Nezapomeňme*. Praha 1997, s. 41.

28 Viz HEJTMÁNEK, Vladimír. c. d., s. 43.

(nad knihou fotografií Roberta Goláně *Romské cesty*)

GOLÁŇ, Robert. *Romské cesty*. Bystřička: Pavel Kotrla – Klenov, 2013

Existují v řeči a myšlení současného člověka témata, která v sobě ukrývají silný emocionální náboj, ať už jsou zpracována, formulována a vyjádřena obrazem, textem či jiným způsobem. Znepokojují nás, vtahují nás do diskuze, která se nad nimi rozvíjí napříč médii, třebaže jsme se opakovaně rozhodli, že protentokrát budeme mlčet. Tato témata nás po vzoru módních trendů nutí, abychom se vůči nim nějak vymezili, abychom souhlasili nebo se přeli, abychom se poslušně rozešli každý na svou stranu barikády. V důsledku řečových her, které mezi sebou vedeme, abychom v řeči a skrze řeč nalézali svou identitu, abychom poznali a dali se poznat, posilujeme v sobě zvláštní citlivost vůči takovým tématům, avšak spolu s tím také bezděčně zastíráme, že tato témata mají svůj skutečný obsah a že je možné se jimi zabývat seriózně a věcně, nebo také umělecky.

Jedním z takto choulostivých, používaných a nesnadných témat je „romská problematika“ a jedním z nejnovějších příspěvků na toto téma je kniha fotografií vsetínského tvůrce Roberta Goláně nesoucí název *Romské cesty*.

Šedesát osm fotografií vybraných ze tří autorových souborů dokumentujících život Romů v jeho různých podobách na několika místech České a Slovenské republiky (*Exodus*, 2004; *Romské cesty*, 2005; *Č. p. 1336*, 2006) je doplněno o krátký úvodní text Dalibora Maliny. Ten o tématu píše nejprve z perspektivy osobní vzpomínky, kdy líčí, nikoli bez vtipu a smyslu pro detail, takřka idylický život vsetínských Romů v 60. letech, jak jej sám pozoroval a zažíval. V druhé půli textu se Malinův osobní tón zvolna vytrácí a je nahrazen obecnějším úhlem pohledu, který s sebou přináší společenské a politické souvislosti. Úvodní text uzavírá citlivě rozvíjená úvaha o smysluplnosti Goláněova obrazového svědectví, které lze v kontextu tématu chápat jako implicitní komentář k dosavadnímu řešení „romské problematiky“.

Jakkoli bychom snad chtěli Goláněovu knihu vnímat jako dokument, jako dílčí etnografickou sondu do života současných česko-slovenských Romů, obávám se, že se nevyhneme, právě pro onu výše zmíněnou citlivost vůči tématu, společensko-politickému, mravně-hodnotícímu pohledu na věc. Jsou tak *Romské cesty* svým pojetím rozkročeny mezi snahu fotograficky zachytit specifika romského života a snahu přimět diváka, aby zaujal kritický postoj vůči povážlivé situaci Romů, jež je na stránkách knihy, v jednotlivých obrazech a pohledech postupně nepřímou prezentována? Domnívám se, že ano. Ovšem nepovažuji to za její nedostatek, neboť to neplyne z toho, jak je kniha udělána, ale z toho, jaké téma pro ni autor zvolil. V tom spočívá úskalí *Romských cest*.

Když jsem knihou prvně listoval, nevnímal jsem fotografie jako sled dokumentárních obrazů, jež mají přiblížit tu či onu lokalitu, romskou osadu či pavlačový dům, třebaže na vlastní oči znám některá místa a tváře na fotogra-

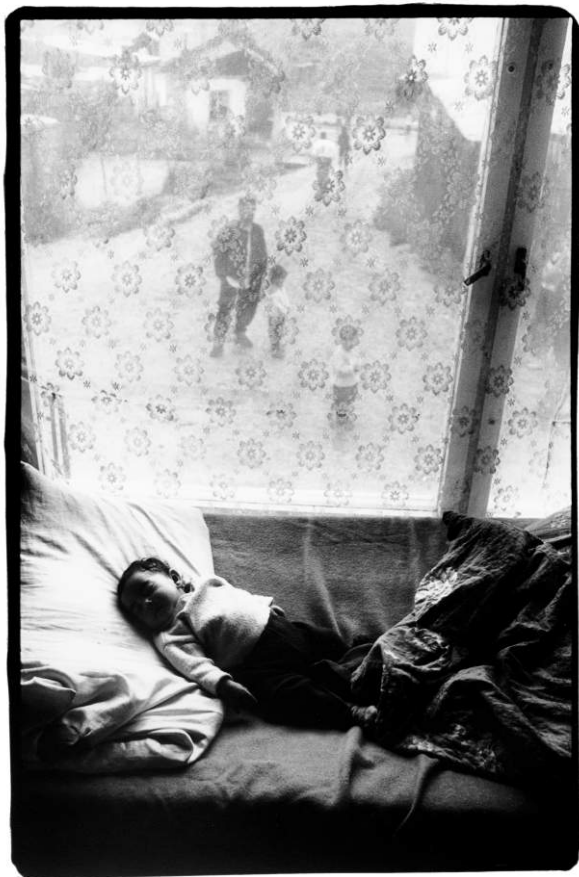

4. soutěžní otázka

(1. cena: film na DVD „... to jsou těžké vzpomínky“ a 2 volné vstupenky do Muzea romské kultury)

Jak se nazývají v romském jazyce nečistí tvorové?

- A) o beng
- B) e žamba
- C) bižuže

fiích zachycené, ale četl jsem ji, v podstatě automaticky, jako „výstižnou“ podobiznu romského etnika, jako představu do značné míry typizovanou a obecně sdílenou. Snad jsem i nad stránkami souhlasně přikyvoval, přičemž takové gesto dalo by se přeložit jako: „Ano, tohle jsou Romové.“ Potvrdil se mi tedy nad knihou již existující stereotyp, v jehož gravitačním poli se jako čtenář chťe nechťe nacházím a s jehož vědomím jsem knihu do rukou bral? Ano, a nemohlo tomu být jinak.

Romové jsou na Goláňových fotografiích zobrazováni a představováni jako ti bezprizorní, neuspořádaní a otálející, jako ti, kteří čekají, až se s nimi takřikajíc něco udělá, zatímco si své čekání bez rozpaků a nervozity krátí podle svých zvyků a způsobů. Usmívají se, zaopatřují své osady, pózuji podle přejatých představ o tom, jak by takový Rom měl před objektivem vystupovat... Anebo to snad byla vůle fotografa, který Romy vědomě zachytil, právě když se těmto ustáleným představám nejvíce přibližovali?

Kdokoli by chtěl knihu Roberta Goláně číst tímto povrchním způsobem, kdokoli by se chtěl s jeho fotografiemi vypořádat s ohledem na tzv. pravdivost zobrazeného, jak je nám dobovou rétorikou podsouvána, nemůže podle mého názoru tvrdit, že knihu přečetl dostatečně pozorně, resp. četl by ji tak více méně utilitárně.

Můj pohled není pohledem zkušeného fotografa, není ani pohledem fotografa. Dívám se na jednotlivá čísla *Romských cest* jako na vizuální reprezentace určitého tématu a nejsem s to popsat, jakými technickými prostředky je Robert Golán vytváří. Skutečnost, že například velmi dobře nevím, jak se autorovi podařilo vytvořit fotografii na straně 48, je mi zdrojem pozitivního znepokojení, jaké pociťuji, kdykoli se setkávám s obrazovým dílem, jehož kvalita mi uniká a jež mne provokuje k dalším a dalším pohledům. Za takových okolností však již překračuji konvenční omezení romského tématu vyplývající z jeho společenské vázanosti a ocitám se na půdě estetiky, kde se teprve zúročuje vytrvalost a trpělivost diváka.

Na zmíněné fotografii umocňuje ostrý kontrast světla a stínu na tváři spícího dítěte napětí mezi jeho zranitelností, dítě leží na pohovce uvnitř pokoje, a soustředěným postojem muze venku na ulici, který zvenci přes matnou záclonu upřeně pozoruje fotografa právě pořizujícího snímek. Zdá se, že muž

na dítě zpoza okna dohlíží, zatímco fotograf využívá okamžiku, aby zachytil ono zvláštní napětí mezi „tady v pokoji“ a „tam na ulici“.

Kontrast je v mých očích pořádkajícím principem fotografie na straně 48; významová napětí mezi světlem a tmou, mezi uvnitř a venku či mezi spánkem a bděním spolu s individuálními konotacemi těchto opozic rozehrávají komplexní vizuální účinek snímku, který jej z prostého svědectví o podmínkách života jednoho etnika povyšuje na estetický zážitek.

Napsal jsem výše slova jako „ostrý“, „napětí“ či „upřeně“, opsal jsem zobrazenou situaci na snímku s dítětem záměrně poněkud dramatickým způsobem, ale to jen proto, abych ukázal, že je možné, ba přímo žádoucí Goláňovy fotografie číst „proti srsti“ jejich dokumentarizující, resp. společenskokritické funkce, která se čtenáři-divákovi pro jeho nevyhnutelnou předpojatost nejsnáze nabízí. Ostatně k takovému čtení nás podněcuje i sám autor, jestliže v knize potlačil jakékoli popisky k fotografiím.

Přihodil-li se nám nad fotografiemi zážitek, který neváháme označit za estetický, jsme zdá se osloveni něčím, co nejasně a z nedostatku přesnějšího pojmenování označujeme jako talent. Zde konkrétně je to *talent uvidět* stojící v protikladu k pouhé *schopnosti ukázat*. Robert Golán podle mého názoru tímto talentem oplývá, byla by proto škoda připravit se o jeho plody jen proto, že je řeč o Romech.

Martin Lukáš

5. soutěžní otázka

(1. cena: publikace „Romské cesty“)

Z kterých fotografických souborů R. Goláně vzešla kniha *Romské cesty*?

- A) Exodus, *Romské cesty* a Č. p. 1336
- B) Exodus, *Starousedlíci* a Č. p. 1336
- C) *Romské cesty*, *Starousedlíci* a Č. p. 1336

Román k vašim službám, což může být i lichotka

V nejrůznějších diskuzích o povaze a charakteru současného umění, jeho směřování a hodnotě se jen málo zdůrazňuje jeden podstatný fakt – že totiž vlastně odjakživa bylo kultur několik, a ty teprve tvořily kulturu jedinou. A experiment, pokus inovovat prozaický nebo básnický jazyk, snaha rozvíjet a existující struktury, je jen jeden z pohybů uvnitř kultury, pokud je zdravá. Stejně tak je v ní ale přítomen moment druhý, řekněme, historizující, tradicionalistický.

Teprve moderní umění konce 19. a počátku 20. století tento druhý proud odsoudilo jako relikv, přežitek, který je tu de facto jen proto, aby byl překonán. I proto se literární kritika, historie i teorie soustřeďují na díla „velká“, právě ta, která zažitá struktury rozkrývají. Rozumím tomu zájmu, sám se považuji za milovníka těchto obludností páchaných na jazyce proto, abychom se z trosek rozebrané řeči zase něco dozvěděli o sobě. Nicméně je mně čím dál bližší i onen druhý proces, to dodržování tvaru, které je vlastně neustálým připomínáním toho podstatného literárního vzkazu – že totiž je to skutečně, řečeno s Whitmanem, podaná ruka, co k nám skrze knihu promlouvá. Trochu